

ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ГОЛУБЦОВА Любов Федорівна

УДК 791.6 (7) 37.035

**СУЧАСНА РЕЖИСЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА КУЛЬТУРОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ**

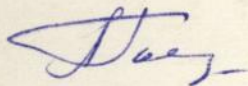
Спеціальність

17.00.01 - теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата мистецтвознавства

Київ – 2001

00761825 (Т)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури і мистецтв України, м. Київ.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор
 ОБЕРТИНСЬКА АНЕЛЯ ПЕТРІВНА,
 Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, проректор з навчальної роботи

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
 СТАНІШЕВСЬКИЙ ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
 Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України, завідуючий відділом театрознавства

кандидат мистецтвознавства
 ХАРЧЕНКО ОЛЕНА ВАСИЛІВНА
 Національна спілка театральних діячів України

Провідна установа: Київський інститут театального мистецтва імені І.К. Карпенка-Карого, кафедра режисури, Міністерства культури і мистецтв України, м. Київ.

Захист відбудеться "24" квітня 2001 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.850.01 у Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв (01015, м. Київ, вул. Січневого повстання, 21, корп.15).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв (01015, м. Київ, вул. Січневого повстання, 21, корп.11)

Автореферат розіслано "23" березня 2001р.

Вчений секретар
 спеціалізованої вченої ради

Уланова С.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Процес відродження традиційних засад української культури вимагає активізації уваги до аналізу питань, пов'язаних з означенням її типових рис не тільки з погляду ретроспекції історичного становлення, але й самих змін, що визначають трансформаційні тенденції, котрі прослідковуються на рівні універсальних ознак, притаманних розвитку сучасної світової культури.

Особливо яскраво це демонструє режисерська діяльність. Остання все більше набуває універсальної якості, охоплюючи своїми засадами майже всі сфери соціокультурного життя суспільства. Така детермінованість – явище не випадкове. Поступовому розширенню використання режисерських технологій, їх модифікації в площину масових форм та засобів самореалізації (організація масових свят, презентацій, бурхливий розвиток шоу-бізнесу тощо) значною мірою сприяли театральні-мистецькі інновації, пов'язані з новим баченням концептуальних основ режисури, посиленням у них особистісно-мотиваційних вимірів, що демонструє реальність численних експериментальних театрів та студій.

Сучасна режисерська діяльність усе більше набуває рис системи поглядів на певні явища, способу тлумачення існуючої ієрархії соціокультурних цінностей, відтворених у театральні-синтезованих формах, як вільного волевиявлення певних творчих позицій – ставлення до "вічних" питань загальнолюдського існування.

Усе це потребує від мистецтвознавчої науки нових підходів до узгодження нової сутності режисерської діяльності не тільки на рівні окремих форм її професійної визначеності, але й базових, закладених самою природою театрального мистецтва і особистісною культурою митця, генетично притаманних її компонентів.

Накреслений напрямок досі не привернув достатньої уваги дослідників. Його розроблення відбувається поки що на емпірично-практичному рівні узагальнення новітніх явищ і підходів до проблем сучасної режисури в окремих формах організації театральної справи (роботи В.С.Мейєрхольда, А.В.Ефроса, Б.Є.Захави, М.О.Кнебель, В.Г.Сахновського, Р.М.Симонова, Г.О.Товстоногова, українських режисерів О.С.Курбаса, В.С.Василька, В.О.Неллі, С.В.Данченка, М.Ю.Резніковича та ін.).

Значний інтерес являють дослідження, де робиться спроба розглянути накреслені питання на матеріалі різних нетрадиційних форм режисерської діяльності, зокрема з режисури масових свят і видовищ (роботи Д.М.Генкіна, Б.М.Глан, А.А.Кошовича, А.П.Обертинської, Б.М.Петрова, Й.М.Туманова, А.І.Чечетіна, А.Ю.Шарова та ін.) та

підготовки до них професійних кадрів (роботи Н.М.Гусакової, Ю.П.Єлісєвенка, Г.О.Сєкіної, А.П.Обєртинської, Ю.М.Перєнчука, А.І.Романєнко та ін.), щодо специфічності режисерського мислення (О.Ю.Клековкін).

Їх розбіжності ускладнюють використання набутих наукових результатів, що знижує реформаційну ефективність цих досягнень для театральної педагогіки.

Усунути суперечності між загальними потребами, які диктує подальший розвиток сучасної театральної культури, і традиційною системою методів, що забезпечують їх сьогодні в галузі підготовки професійних кадрів, дозволяє розгляд проблеми формування професійної майстерності режисера з точки зору культуротворчих потенцій режисерської діяльності.

Зазначене протиріччя посилює також актуальність і важливість обраної для дослідження теми "Сучасна режисерська діяльність як складова частина культуротворчого процесу".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалось як складова комплексної програми Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв "Культура і мистецтво в сучасному державотворчому процесі" та в межах плану наукової роботи кафедри режисури, спрямованої на дослідження культурологічних та освітньо-виховних аспектів театального та хореографічного мистецтва.

Мета дослідження полягає у визначенні базових компонент, закономірностей сучасної режисерської діяльності, її структурних принципів та моделювань у програмно-цільових координатах підготовки режисерів різного профілю.

Поставлена мета зумовила завдання дисертаційного дослідження:

- проаналізувати стан вивчення виявленої проблеми в теорії мистецтвознавства та режисерсько-педагогічній практиці;
- узагальнити провідні тенденції розвитку сучасної режисерської діяльності;
- уточнити дефініцію "сучасна режисерська діяльність" у показниках професійної майстерності, розкрити її зміст та структуру;
- змодельовати варіативність розвитку сучасної режисерської діяльності на програмно-цільові компоненти фахової підготовки режисера.

Об'єкт дослідження – сучасна режисерська діяльність.

Предмет дослідження – технологія режисерської діяльності як складової культуротворчого процесу та загальні принципи моделювання програм підготовки до неї.

Методи дослідження. Мета та завдання роботи обумовили використання: аналітичного методу у вивченні філософської.

психологічної, мистецтвознавчої та культурологічної літератури з даної проблеми: теоретичного – при узагальненні і систематизації педагогічного і практичного доробків у галузі режисерської діяльності; методів включеного спостереження, опитування, співбесід, інтерв'ю, анкетування, експертної оцінки, що використовувались з метою дослідження технології сучасної режисерської діяльності, встановлення рівня її професійної майстерності як самими режисерами, так і глядачами; методу моделювання - при визначенні структурних компонент розглянутої технології та їх відповідності предметному змісту навчальної діяльності; нарешті, прогностичного методу у з'ясуванні програмно-цільових параметрів удосконалення фахової підготовки режисерів.

Наукова новизна набутих результатів полягає в тому, що:

- вперше режисерська діяльність розглядається як складова культуротворчого процесу; узагальнені провідні тенденції у її розвитку та обґрунтовані її культуротворчі можливості на сучасному етапі;

- набула подальшого розвитку теорія сучасної режисерської діяльності, змістовно уточнена в показниках професійної майстерності та її функційних характеристик;

- впроваджено у науковий обіг нові підходи: програмно-цільове моделювання фахової підготовки режисера відповідно до його культуротворчих якостей;

- методологічно доведено необхідність суттєвих змін в управлінні процесом формування професійної майстерності режисера, наближення її до сучасних потреб театрального мистецтва.

Практичне значення дослідження. Наукові результати роботи можуть бути використані у подальшому вивченні проблем, пов'язаних з розвитком сучасної режисерської діяльності, теоретичних розробках, метою яких є удосконалення системи підготовки кадрів для різних мистецьких галузей, у методології вищої освіти і теорії навчання.

Окремі положення увійшли до авторської програми безперервної підготовки студентів режисерських спеціальностей: навчальних курсів: "Історія та теорія масових свят", "Основи драми та сценарна майстерність", "Режисура та драматургія обрядів", прочитаних в Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв та Київському національному університеті культури і мистецтв; спецкурсів, підготовлених дисертантом для викладачів училищ культури і мистецтв Гадяча, Полтави, Житомира, Ніжина, Ужгорода, Канева.

Апробація результатів дослідження здійснена в доповідях на міжнародних, всеукраїнських та вузівських науково-практичних конференціях (1993 - 2000 рр.): "Роль режисури та хореографії у динаміці культурного життя України" (Київ, 1993 р.), "Проблеми розвитку

педагогічних здібностей студентів" (Київ, 1995 р.), "Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура" (Київ, 1999 р.), "Духовність і проблеми розвитку особистості" (Житомир, 1999 р.), "Культурологічні та освітньо-виховні аспекти театрального і хореографічного мистецтва" (Київ, 1999 р.), "Духовне зростання нації в сучасних умовах становлення української державності" (Донецьк, 2000 р.), "Культурна політика в Україні у контексті світових трансформаційних процесів" (Київ, 2000 р.), "Професійна мистецька освіта: діалог традицій та інновацій" (Київ, 2000 р.); науково-методичних семінарах і нарадах, проведених кафедрою режисури Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв в обласних, міських, районних відділах культури і мистецтв.

Публікації. Основні положення дисертації відображені у 9 одноосібних публікаціях автора, з них – 7 статей (три у фахових виданнях) і тези (2) конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, викладених на 163 сторінках, списку використаної літератури (180 найменувань, в т.ч.2 іноземною мовою).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обгрунтовано вибір теми, її актуальність, визначені об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету, завдання, розкрито методи дослідження, наукову новизну та практичне значення, висвітлено апробацію та впровадження здобутих результатів, публікації автора.

У першому розділі "Культуротворчі засади режисерської діяльності" розглядається її структура та змістовне наповнення в сучасних умовах, загальні та специфічні компоненти, в яких вона виявляє себе як культуротворче явище, розкривається історична спадкоємність їх у "класичних" і новітніх формах використання режисерських технологій.

Аналіз наукових досліджень, присвячених питанням розвитку особистості в умовах того чи іншого різновиду діяльності (К.Альбуханова-Славська, Б.Ананьєв, В.Ассєв, А.Бодальов, С.Рубінштейн та ін.), психології її загального розвитку (Л.Анциферова, А.Брушлинський, Л.Божович, І.Дубровіна, О.Леонтєв, А.Петровський, В.Мухіна, В.Рубцов, В.Слободчиков та ін.) в умовах праці та окремих професій (Є.Клімов, Б.Ломов, В.Михайловський, К.Платонов та ін.), доводить, що професійна самореалізація людини відбувається за умов вирішення нею як репродуктивних, так і творчих завдань безпосередньо пов'язаних зі змістом її діяльності.

Проведені автором спостереження, опитування, співбесіди, інтерв'ю, анкетування провідних фахівців галузі театрального мистецтва,

узагальнення та аналіз практичного досвіду режисерської діяльності в особі найбільш відомих її представників дозволили зробити висновок, що змістовно режисерські технології завжди відбивають мотиваційно-витратну сферу їх авторів. Тому у першому розділі було зроблено спробу вивчити її більш детально за допомогою методики визначення мотиваційного профілю особистості, запропонованої В.Мільманом. Отримані результати дали змогу з'ясувати, що мотив "творчої активності" посідає провідне місце серед інших.

Цей мотив є також головним у тлумаченнях культуротворчого призначення режисерської професії, через яке більшість з її представників оцінює реалізацію власних потенцій на саморозвиток та самовдосконалення.

Їхній зміст відповідає десяти заповідям творчої особистості, на які посилається англійський соціолог Поль Вайнцвайг: "...будь господарем своєї долі; досягни успіху в тому, що ти любиш; внеси свій конструктивний внесок у загальну справу; будуй свої стосунки з людьми на довірі; розвивай свої творчі здібності; культивувай у себе сміливість; піклуйся про своє здоров'я; не втрачай віри в себе; намагайся мислити позитивно; посприяти матеріальне благополуччя з духовним задоволенням, які особливо за сучасного періоду життєдіяльності нашого суспільства можуть слугувати, зокрема молоді, за соціальний взіреть, ідеал, до яких необхідно прагнути шляхом інтенсивної творчої праці".¹

Така позиція підтвердила логічну тезу про те, що культуротворча мотивація є наріжним елементом режисерської діяльності. Він забезпечує "вихід" останньої у зовнішній простір загальнокультурних суцільних потреб, на які спирається масовість мистецтва (Ф.І.Прокоф'єв) як способу виявлення людської цілісності і засобу соціалізації особистості (В.П.Іванов, В.І.Мазепа). Культуротворча мотивація обумовлює також складність та розмаїття форм і методів художнього самовиявлення в режисерській діяльності, що вимагає впровадження нових підходів до системи професійної підготовки режисерських кадрів.

Усе це обумовило розгляд культуротворчих функцій режисерської діяльності в сучасному контексті моделюючих її компонентів. Серед них суттєве місце, на думку автора, належить масовим формам театрального мистецтва. Саме вони значно підвищили роль режисера, епонукали його до пошуку інноваційних засад впливу на глядача.

В роботі розглядаються основні ознаки театральньо-масових форм з погляду існуючих визначень масової культури, які закумульовано представлені у дослідженнях останніх років (Белла, Й.Бенсман, Б.Розенберг, А.Обертинська). У них, зокрема, підкреслюється, що

¹ Надольний І.Ф. Національна самосвідомість у контексті державотворення // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2000. - №3. – С.7.

вирішальним фактором для її функціонування є ринковий умонастрій, який трактує мистецтво як предмет споживання, підлеглий економічним міркуванням, а не зовнішній логіці змісту. Тому оцінка масової культури виходить за межі естетичного значення. Остання завжди пов'язана з проблемою реального або потенційного можливого впливу.

Іншою виявляється в умовах масової культури і функція митця, що визначається заздалегідь підприємством чи керівником і оцінюється за продуктивністю, поширенням результатів творчості, реакцією аудиторії і, передусім, за прибутком і показниками збитків.

Щодо самої режисерської діяльності її дослідники (Д.М.Генкін, Б.М.Глан, Й.М.Туманов, А.П.Обертинська, Ю.П.Єлісовенко та ін.) виділяють наявність специфічних рис, котрі полягають в її універсальності та зростанні авторського начала, що сприяло збільшенню культуротворчих можливостей театрального дійства в цілому.

Співучасть у ньому глядачів, на яких воно розраховане, активізує сприйняття використаного матеріалу. В сучасних мистецтвознавчих працях, присвячених вивченню театру масових дій, підкреслюється також, що його поліфункціональність відбивають особливості художнього методу, яким реалізує себе режисерська діяльність [у цій галузі театральної творчості (Е.В.Вершковський)].

Узагальнення типологічних рис масових форм театральнорежисерської діяльності, зроблені на підставі теоретичного аналізу, дозволили з'ясувати, в чому полягають основи режисерської професії, з яких об'єктивних та суб'єктивних чинників вона складається.

У дослідженні доведено, що професійна діяльність режисера передбачає сукупне володіння різними технологіями, і до того ж, не тільки художньо - образними, але й педагогічного впливу, через які відбуваються культуротворча функція режисерської діяльності, її впливовість на ціннісні орієнтири суспільної свідомості.

Дисертантом також з'ясовано, що змістовні компоненти професійної майстерності дослідники (А.М.Алексюк, І.Д.Бех, І.А.Зязюн, Н.В.Кузьміна, Г.І.Хозяїнова, С.О.Швидка та ін.) пов'язують з педагогічними здобутками в тій чи іншій галузі мистецької діяльності, які опосередковано, через спілкування з майстрами передаються як певна культурна традиція, що є нормою, зразком в уявленнях про ідеальні риси професії. Водночас, цей ідеал є сконцентрованим виразом соціальних потреб, з якими суспільство пов'язує подальший розвиток культурного життя.

В галузі театральної педагогіки формування уявлення про режисерську майстерність прослідковується наприкінці XIX століття. Її основи як відокремленої теорії були закладені вченням К.С.Станіславського, який узагальнив найкращі здобутки своїх

попередників. К.С.Станіславський та його послідовники розробили в загальних рисах технологію режисерської діяльності у класичних межах театрального мистецтва.

Нової якості тлумачення режисерської майстерності набуває у творчості видатних представників театральної справи сучасності: В.Е.Мейсхольда і О.С.Курбаса, які заклали підвалини різнобічного виховання режисера. В цьому плані вони посилили етносоціальну спрямованість та естетичні функції, значення національних архетипів, пов'язаних з традиціями народного театру.

Активізація інтересу до використання режисерських технологій в суміжних до театру галузях мистецької діяльності, естрадних жанрах, постановках масових свят і видовищ, що простежується у передвоєнні та післявоєнні роки, спонукала подальший розвиток науки про режисерську майстерність, котра починає розглядатись як своєрідний різновид мистецької діяльності, що вимагає певної школи і є результатом довготривалого навчання-тренування (В.С.Василько).

З'являються дослідження, де їх авторами робиться спроба виявити характерні ознаки режисерської особистості (Б.Захава, М.Кнебель), розглянути детально форми, в яких відбувається режисерська діяльність (М.Карасьов, Л.Шихматов), її виховну роль щодо акторської професії (Г.Крісті), вивчаються специфічні риси масових свят, театралізованих концертів, естрадних вистав тощо (Й.Туманов, І.Шароєв).

В останнє десятиліття простежується посилення уваги до питань світоглядної культури режисера-митця як основи професійної майстерності (В.О.Неллі, С.А.Герасимов).

Науковці і практики все частіше розглядають технологію режисури в категоріях творчості, підкреслюючи, що саме вона визначає суть діяльності режисера (Л.Варпаховський, Й.Туманов, Г.Товстоногов).

Образне бачення засобами театру, розвинуте почуття видовищності, бачення особливостей драматичного матеріалу та знаходження адекватних для нього засобів і варіантів втілення, відповідальності за результати мистецького процесу – це критерії, якими майже всі режисери сучасності вимірюють рівень професійної майстерності.

Особливе значення в цих характеристиках надається питанням, які виводять на загальні функції театрального мистецтва як соціокультурного явища, його онтологічні та гносеологічні можливості, генеральну мету соціалізації особистості і ствердження її самоцінності.

Проведений аналіз мистецтвознавчої літератури, де розглядаються механізми формування режисера та основи його професійної майстерності, дозволив авторові виділити її складові компоненти: творчі, організаційно-управлінські, соціально-психологічні, психолого-педагогічні і з'ясувати, що їх реалізація передбачає цілісний розвиток особистості, який базується

на виявленні інтелектуальних, морально-етичних та естетичних потенцій особистості - світоглядної основи будь-якої культуротворчої діяльності.

В розділі робиться висновок, що виробничі функції сучасної режисерської діяльності вимагають іншого тлумачення в колі її типових задач, вирішення яких спрямоване на створення художнього образу, втіленого різнобічними театралізованими засобами та досягнення відповідного естетично-виховного впливу.

Успішне їх виконання можливе лише завдяки різнобічному розвитку театральної освіти, що залежить як від досвіду і хисту педагогів, так, своєї черги, і від стану нашої педагогічної науки, розробленості театральної теорії, прийомів і методів навчання режисерському мистецтву.

У другому розділі **“Розвиток культуротворчих здібностей особистості в системі підготовки режисерської діяльності”** розглядається зміст з'ясувальних компонентів професійної майстерності, визначаються необхідні умови для їх формування та показники для адекватної оцінки рівня розвинутої культуротворчих здібностей, що входять до структури режисерської діяльності, обґрунтовується модель її професіоналізації на основі програмно-цільових координат, закладених у підготовку майбутніх фахівців.

Аналіз співвідношення понять майстерність і професіоналізм у проєкції на структурні ознаки режисерської діяльності дозволив дійти висновку, що професійна майстерність режисера складається з цілого ряду чинників, об'єктивних і суб'єктивних.

Об'єктивні демонструють міру володіння професійними знаннями, вміннями і навичками. Найнеобхіднішими серед них слід вважати ті, що належать до організаційних компонент професійної майстерності. Це практичне знання різновидів діяльності, з якою стикається режисер, соціально-психологічних основ формування колективу і акторської особистості, педагогічних основ навчання, виховання, управління системою відношень, що виникають у творчому колективі.

Суб'єктивні чинники виводять на параметри індивідуального розвитку фахівця. До них належать комунікативні, організаційно-педагогічні і творчі якості особистості.

Розглянуті чинники надали можливість спроектувати їх на процес підготовки режисера та з'ясувати, що не всі вони враховуються за його організації.

Проведене опитування студентів доводить, що суб'єктивні чинники не стали для них визначальними. Це привернуло увагу автора ще до однієї проблеми: у який спосіб об'єднати розвиток режисерських та культуротворчих здібностей з професійною спрямованістю навчання,

закладеною у традиційні моделі підготовки спеціалістів режисерського профілю.

Вивчення наукових праць, присвячених формуванню професійної майстерності в інших галузях людської діяльності (В.А.Кан-Калик, А.Г.Ковальов, Н.В.Кухарев, Б.Ф.Ломов, А.В.Мялкін, В.М.Панферов, В.Г.Риндак, В.О.Сластенін), дозволило дійти до висновку, що в його основі лежить розвиток професійної самосвідомості, в структурі якої домінуючими елементами є когнітивний, емоційно-оціночний, поведінково-вольовий.

Через останні виявляють себе рівень професійної активності, її мотиваційна змістовність та дійові засади її реалізації.

Використання зазначених вимірів до аналізу професійної діяльності режисера дало можливість з'ясувати наявність інших, не менш необхідних. Вони характеризують таку діяльність, як широкопрофільну, що включає в себе декілька провідних компонент, органічно пов'язаних між собою, саме тих, що репрезентують об'єктивні та суб'єктивні чинники професійної майстерності.

Такий висновок дозволив конкретизувати умови вирішення дослідницької задачі: розглянути професійну спрямованість навчання в культуротворчих категоріях, притаманних режисерській діяльності на рівні її універсальних ознак.

Практика доводить, що генералізуючим показником її ефективності є комунікативна підготовка режисера, що складається з декількох елементів: професійної компетентності, психологічної готовності до фахової діяльності, творчої компетентності, володіння іміджевою технологією, комунікативної компетентності. Ці елементи являють також рівень професійної майстерності та культуротворчих якостей режисера.

Їх детальний розгляд у дисертаційному дослідженні у площині "портретних" характеристик режисерської професії дозволив дійти висновку, що набути цих якостей неможливо без наявності здібностей не тільки загальних, але й спеціальних, як системи властивостей, за допомогою яких досягають високих професійних результатів.

До спеціальних автор відносить художньо-творчі, організаційні, педагогічні, які визначаються за фактами діяльності майстрів режисерської справи, їх висловлюваннями стосовно потрібних фахівцеві засад впливу на співучасників театралізованої дії.

Структурування цих здібностей в окремих компонентах визначило напрямок, за яким потрібно переглянути систему формування професійних якостей студентів режисерських спеціальностей, аби підвищити рівень їх фахової підготовки, а саме: зробити висновок про те, що розвиток культуротворчих здібностей передбачає не тільки художньо-виконавську

техніку, але й педагогічно-творчу, яка впливає з комунікативних аспектів режисерської діяльності.

Для того, щоб підтвердити вірогідність обґрунтованих теоретичних положень, потрібно було інтегрувати їх у відповідну модель навчального процесу, що може забезпечити професіоналізацію режисерської діяльності за параметрами професійної майстерності та вимогами, які диктує сучасний рівень розвитку режисерської діяльності.

Вихідним пунктом такого моделювання стало визначення умов, максимально наближених до режисерської практики спілкування, надання в них студентам статусу суб'єкта навчання через співтворчість з викладачами у виконанні проблемних режисерських завдань.

Згідно з накресленими програмно-цільовими параметрами в роботі переглядаються мета, завдання та традиційні технології підготовки фахівців, її змістовні компоненти.

Найважливішими серед них автор вважає зорієнтованість професіоналізації на прогнози подальшого оновлення культуротворчого змісту режисерської діяльності, передовий режисерський досвід, вдосконалення психолого-педагогічної культури як основи зростання комунікативної компетентності, розвиток загальних та спеціальних культуротворчих здібностей, що означає рішучий поворот до посилення індивідуального підходу у виховному процесі, більш широке використання активних методів навчання (театрально-педагогічних ігор) з моделюванням у них різноманітних практично-виробничих ситуацій (художніх рад. "круглих" столів тощо).

Дослідження показало, що, використовуючи методи і засоби, в тому числі й гру, можна ефективно впливати на формування режисерської особистості. Театрально-педагогічна гра – це групова вправа з вироблення оптимальних рішень, застосування навчальних методів і прийомів у штучно створених умовах, що відтворюють реальну обстановку в процесі підготовки, організації і реалізації постановки. Її учасники в процесі імітаційного моделювання занять, вирішення творчих, організаційних та психолого-педагогічних ситуацій дістають конкретніше уявлення про суть своєї майбутньої діяльності.

Особлива увага приділяється засвоєнню режисерських технологій постановки масових дійств, домінуючих у сучасній театральній практиці, та універсальних з точки зору різноманітності закладених у них жанрових засад, якими характеризується сьогодні режисерське мистецтво.

Їх опанування пропонується проводити, виходячи із загальних завдань соціокультурного управління масовою аудиторією, перекладених на художньо-образну мову, в основу якої покладено два головні етапи – пошук рішення та його здійснення. Образне режисерське рішення є одним з актів управління, який висувається режисером на основі ідейно-

художньої концепції твору. В цьому напрямі здійснюється пошук у плані можливості програмування (моделювання) майбутнього дійства, в якому сконцентровані ті чи інші риси майбутнього твору (вистави) у вигляді образної моделі. Остання створюється як знаково-символічна конструкція, що інтегрує в єдине ціле яву режисера. Створюючи мислено модель режисер думає параметрами свого мистецтва, яке включає не лише емоційні, але й суто технологічні моменти. В цьому, водночас, виявляється як складність, так і привабливість режисерської діяльності.

В роботі доводиться також необхідність розроблення та впровадження у навчальний процес режисерських методик такого трансформування як основи, що забезпечує перехід особистості з рівня емоційно-емпіричної активності на рівень почуттєво-цілісної, культуротворчої.

Механізмом, що забезпечує ефективність навчальної діяльності, засвоєння культуротворчих можливостей режисерського мистецтва, є моделювання в ньому інтерактивних ситуацій, яке сприяє самовираженню кожного з її учасників, спонукає їх до творчості.

Спостереження за розвитком культуротворчих здібностей студентів режисерських спеціальностей дозволили виявити загальнометодологічні підходи, що забезпечують спрямованість навчально-виховного процесу на формування режисерської майстерності майбутніх фахівців.

Він повинен бути націлений на збагачення життєвого та художнього досвіду майбутнього режисера, розвиток у нього асоціативного мислення шляхом узагальнення, порівняння, зіставлення різних засобів та технологій драматургічного моделювання подій, культуротворчих здібностей, інтерпретувати художній текст та впливати через нього в різнобічних комунікативних ситуаціях.

Це вимагає нових підходів до підготовки режисерів, розроблення інваріантної програми, що виходять з потреб сучасної режисерської діяльності (комунікативно-прогнозуючої, комунікативно-програмуючої, комунікативно-організуючої) та трансформації відповідно до них педагогічних технологій організації навчально-виховного процесу, посилення ролі профдіагностики упродовж усього періоду навчання в критеріях, що визначають сьогодні поняття режисерської майстерності.

У **висновках** підсумовуються результати дослідження, за поставленою, в ньому метою і завданнями:

1. Доведено, що посилення уваги до питання подальшого розвитку режисерської майстерності зумовлено своєрідністю сучасного культурного життя, зростанням ролі демократичних форм театральномистецької діяльності, її впливовості на культуротворчі потенції суспільства і окремої особистості.

2. Виявлено провідні тенденції у розвитку сучасної режисерської діяльності, яка характеризується розмаїттям у використанні режисерських технологій, прагненням до відтворення соціокультурних доміант суспільного життя, індивідуалізацією мистецьких засад та формуванням загальноконцептуальних підходів у використанні видовищних жанрів.

3. Зроблено висновок про те, що режисерська діяльність усе більше набуває культуротворчого значення як показника світоглядних інновацій, які відбуваються в особистісних характеристиках її суб'єктів. Узагальнення цих характеристик дозволило з'ясувати, що сучасна режисерська діяльність – це динамічне та інтегральне явище, процес творчої самореалізації митця, який передбачає високий рівень професійної майстерності. Його визначає не тільки універсальність знань, але й спроможність їх ефективного використання з метою здійснення зворотнього зв'язку з глядачами.

4. Доведено, що формуванню специфічних рис сучасної режисерської діяльності сприяв бурхливий розвиток у ХХ столітті новітніх режисерських технологій, пов'язаних з теорією і практикою театру, масових свят і видовищ, котрі актуалізували в них значення культуротворчих здібностей митця.

5. У дисертації науково обгрунтовано, що їх основи складає розвиток когнітивного, емоційно-оціночного та поведінково-вольового елементів, через які виявляють себе культуротворчі потенції режисерської діяльності.

6. Дослідженням підтверджено ефективність програмно-цільового планування фахової підготовки за компонентами, з яких складаються культуротворчі можливості сучасної режисерської діяльності.

7. На основі теоретико-експериментального аналізу змодельовані оптимальні параметри, за якими повинні сьогодні відбуватися трансформаційні процеси в галузі театральної педагогіки та організації фахової підготовки спеціалістів.

8. З'ясовано доцільність моделювання навчально-виховного процесу на основі структурних компонентів, які характеризують сучасний рівень режисерської майстерності, використання адекватних до змісту і завдань практичної режисури проблем і методів навчання.

9. Накреслено перспективи подальшого розвитку програмно-цільового моделювання фахової підготовки студентів режисерських спеціалізацій та критерії, за якими можна визначити рівень сформованості їхньої професійної майстерності.

Дисертаційна робота, не претендуючи на вичерпний і всебічний розгляд поставленої проблеми, відкриває перспективи для подальшого вивчення сучасних режисерських технологій та її опанування театральною педагогікою.

Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено в таких публікаціях автора:

Голубцова Л.Ф. Методи оцінки наукового аналізу театралізованих масових форм роботи // *Культура України: стан, проблеми, тенденції розвитку*: Зб. наук.ст./Ред.кол.: Чернець В.Г., Бітасв В.А., Обертинська А.П. та ін. - К.: ІПК ПК, 1997. - С. 29 - 31.

Голубцова Л.Ф. Теоретичні питання розвитку професійних здібностей студентів режисерських спеціалізацій // *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*: Випуск третій: Зб. наук. праць : У 2-х частинах. Частина II - К., 1999. - С. 261 - 269.

Голубцова Л.Ф. Формування професійних якостей у студентів режисерських спеціалізацій // *Вісник Державної Академії керівних кадрів культури і мистецтв.* - 1999. - № 2. - С. 28 - 34.

Голубцова Л.Ф. Моделювання програмно-цільового підходу діяльності режисера // *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв.* - 2000. - № 3. - С. 16 - 22.

Голубцова Л.Ф. Проблеми формування особистості режисера // *Культура України.* - Вип.7. Мистецтвознавство: Зб. наук. праць. /Харк. держ. акад. культури. //Відп. ред. О.Г. Стахевич. - Х.: ХДАК, 2000. - С.54 - 59.

Голубцова Л.Ф. Розвиток педагогічних здібностей студентів у процесі підготовки режисерів театралізованих вистав та свят // *Тези доповідей на Всеукраїнській науково-творчій конференції "Проблеми розвитку педагогічних здібностей студентів"*, лютий, 1995 р., м. Київ. - К.: Вид. МПП "Друкар", 1995. - С. 37 - 39.

Голубцова Л.Ф. Концептуальні питання професійної підготовки режисерів масових свят у вищій школі // *Тези доповідей науково-практичної конференції "Українська культура і мистецтво у сучасному державотворчому процесі"*, 12 - 13 грудня 2000 р., м. Київ - К.: ДАКККіМ, 2000. - С. 168 - 171.

Голубцова Л.Ф. Моделювання програмно-цільового підходу у підготовці режисерів // *Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції "Професійна мистецька освіта: діалог традицій та інновацій"* / Ред. - упоряд. Ржевська М.Ю. 15 - 16 грудня 2000 р. м. Київ. - К.: ДАКККіМ, 2000. - С. 19 - 22.

Голубцова Л.Ф. *Методика приобретения навыков работы сценариста на начальном этапе изучения предмета "Основы драмы и сценарное мастерство": Методические рекомендации по использованию активных методов обучения культурно-просветительных работников.* - К.: Тип. ИПК ПК, 1990. - С. 57 - 59.

Голубцова Любовь Федоровна. Современная режиссерская деятельность как складовая часть культуротворческого процесса. - Рукопись.

Диссертация на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.01 - теорія та історія культури. Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Київ, 2001.

Дисертацію присвячено проблемі вдосконалення системи підготовки майбутніх фахівців до режисерської діяльності на основі взаємозв'язку творчості і технології мистецтва режисера. На ґрунті аналізу досвіду провідних режисерів-майстрів розглянуті структурні принципи і закономірності режисерської діяльності як нового способу мислення, нового типу культури, що використовуються як у сферах мистецького життя, так і в реальній життєдіяльності.

У дослідженні розкрито зміст, структуру та компоненти професійної майстерності, виявлено основні функції і якості, необхідні майбутньому фахівцеві, з'ясовано роль сучасних напрямів режисерської діяльності, переважно у масових видах мистецтв, запропоновано сучасну модель програмно-цільового підходу в підготовці режисерів.

Дисертантом розроблено систему активних методів навчання: творчо-ділові ігри, виробничі ситуації, вправи на розвиток творчих здібностей, що дозволило створити модель програмно-цільового підходу у підготовці режисерів, розмежувати та об'єднати різні види діяльності: комунікативно-прогностичний, комунікативно-програмуючий, комунікативно-організуючий.

Увесь комплекс засобів спрямовано на інтерактивну діяльність учасників масового дійства, що виступає і метою, і засобом здійснення програми.

Ключові слова: сучасна режисерська діяльність, культуротворчий процес, професійна майстерність, програмно-цільовий підхід.

Голубцова Любовь Федоровна. Современная режиссерская деятельность как составная часть культуротворческого процесса. - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.01 - теория и история культуры. Государственная академия руководящих кадров культуры и искусств, Киев, 2001.

Диссертация посвящена проблеме совершенствования системы подготовки будущих специалистов к режиссерской деятельности на основе взаимосвязи творчества и технологии искусства режиссера. На базе опыта ведущих режиссеров-профессионалов рассмотрены структурные принципы и закономерности режиссерской деятельности как нового образа

мышления, нового типа культуры, используемых как в разнообразных сферах искусств, так и в реальной жизнедеятельности.

В исследовании раскрыты содержание, структура и компоненты профессионального мастерства, определены основные функции и качества, необходимые будущему специалисту, определена роль современных направлений режиссерской деятельности, преимущественно в массовых видах искусств, предложена современная модель программно-целевого подхода к подготовке режиссеров.

Диссертантом разработана система активных методов обучения: творческо-деловые игры, производственные ситуации, упражнения по развитию творческих способностей, которые позволили создать модель программно-целевого подхода в подготовке режиссеров, разграничив, а затем объединив разные виды деятельности: коммуникативно-прогностическую, коммуникативно-программную, коммуникативно-организующую.

Весь комплекс средств направлен на интерактивную деятельность участников массового действия, который является как целью, так и средством создания программы.

Ключевые слова: режиссерская деятельность, творческие способности, профессиональное мастерство, программно-целевой подход.

Golubtsova Ljubov Fedorivna. Contemporary stage director activity as the component part of culturelogical process - Manuscript.

The Thesis competing for candidate degree in art criticism. Speciality 17.00.01 - theory and history of culture. The State Academy of Senior Specialists in Culture and Arts. Kyiv, 2001.

The thesis is devoted to the problem dealing with the improving of future specialist training in stage director activity on the basis of director creativity and art technology interconnection.

Due to the historical and culturelogical analysis of the leading directors experience, the structural principles and director natural activity, as a new example of thinking, a new type of culture used both in different art spheres and in real life have been considered. The content, structure and components of professional skill have been discovered, the main functions and qualities required for a future specialist of stage director occupation have been defined. The author pointed out that the professional development, which is based on an individual's fundamental, overall cultural training of high intellectual, moral potential, required new technologies.

Such components in the structure of director skill are picked out:

- creative;
- organizing and managing;
- social and psychological;

- psychological and pedagogical.

Determining of the professional skill components allowed the author to clear up that their realization foresaw the integral development of a personality and in its turn, demands: intellectual, moral, ethical and aesthetical potencies from a personality as the basis of world outlook in any cultural and creative activity. Due to such approach the author came to conclusion that professional functions of modern director activity demanded specific interpretation and approaches to solution of creative tasks in creation of artistic image with the help of various theatrical means aiming with the help of various theatrical means aimed to aesthetical and upbringing impact.

The role of modern trends in director activity, especially in staging of mass performances has been determined in the thesis.

The author's conception of director's activity development based on the complex investigation of close interaction of all learning subjects determining humanitarian trend of director's education, being aware of cultural priority as the active factor of public development has been formulated in the thesis.

In this case the main attention has been paid to overall human cultural values in connection with national investigations of the theoretical and practical development in director activity.

The programming and aiming approach to organizing of director training process, modern elaboration and programme variation modelation of director activity training, determining his qualificational characteristic and professional scheme permitted to provide the distinct planning of all kinds of studying work and to create the condition for effective achievement of given tasks.

The author considers the model of stage director skillful development as the creative generalizing of forming methods:

- empirical;
- standard and regulation;
- appreciation.

The formation of the system model in the development of director skillful activity promoted the systematization of scientific based criteria and indicators of this process effectiveness. The main criteria has been determined in the thesis:

- the rate in the development of emotional and feeling, rational and logical, an individual attitude to solving of director creative tasks;
- the level in formation of specific knowledge and abilities;
- the creative character of director activity.

The authors has elaborated the system of active methods for stage director training: creative and role playing games, situations in working places, exercises for development of creative abilities allowing to make the model of programming and aiming approach to stage director training and to provide such trends in his occupation: communicative and predicting, communicative and

organizing. The whole complex, which is both goal and means of programme formation, is aimed to the interactive activity of the participants in mass theatrical performances.

The research investigated by the author gave the chance to formulate scientific and methodological conclusions about the necessity of further attention paid to the development of director activity as cultural phenomenon depending on the modern tendencies in cultural life of the country. The tendencies are conditioned by democracy raising in theatrical and artistic process, characterized by possibilities of various director technologies by individualization and differentiation of general and conceptual approach to theatrical genres. The author considers the modern director activity as the integral and dynamic phenomenon, as the process of creative realization and professional mastership of a creator. The author has defined the programme and objective approach to professional director training, to using various programmes of student professional training, to criterias of professional training and development of creative mastership.

The present investigation opens the perspectives of further development of modern director training technologies and their practical using in educational process of high and higher schools of culture and arts.

Key words: stage director activity; creative abilities; professional skill; programming and aiming approach.

452202

Підписано до друку 14.03.2001. Формат 60×84/16
Друк офсетний. Умовн. др. арк. 1,0 Тираж 100 прим.
Зам. 30

Друкарня Державної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
Адреса: 01015, Київ – 15, вул. Січневого повстання, 21

АВ 48.350
Мист.

АВ 48.350

ПЕРС.

МИСТ